
ZEMFİRA SƏFƏROVANIN ELMİ YARADICILIĞINDA QƏDİM MƏXƏZLƏRİN TƏDQIQI

Müasir musiqişünaslığın mühüm və aktual problemlərinin tədqiqatçısı, görkəmli musiqişünas-alim, AMEA-nın müxbir üzvü, əməkdar incəsənət xadimi, əməkdar elm xadimi, professor Zemfira Səfərova əlli ildən artıqdır ki, Azərbaycan MEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunda elmi və elmi-təşkilati fəaliyyətlə məşğuldur.

1962-ci ildə institutun aspiranturasına daxil olan Z.Səfərova, kiçik elmi işçi vəzifəsindən şöbə müdiri vəzifəsinədək yüksəlmiş və 1980-ci ildən bu günədək «Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi» şöbəsinə böyük uğurla rəhbərlik edir.

40 kitab, 200-dən artıq elmi əsərin müəllifi olan Z.Səfərovanın yaradıcılığının tədqiqat dairəsi həm mövzu, həm də zaman etibarilə olduqca genişdir. Ən qədim yazılı abidəmiz olan «Dədə Qorqud»un musiqi dünyasına, orta əsrlərin musiqi elminə, Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin klassikləri Üzeyir Hacıbəyliyə və Qara Qarayevə, müasir yaradıcılıq prosesi və ifaçılıq sənətinə həsr edilmiş məqalələrində Z.Səfərova mühüm elmi-nəzəri problemləri tədqiq etmiş, mədəni həyatımızla, musiqimizlə bağlı xüsusi önəm daşıyan fakt və məqamları qələmə almışdır. Həqiqi professionallıq, fəal vətəndaşlıq mövqeyi, musiqi tarixi hadisələrin müasir yozumu kimi xüsusiyyətlər Z.Səfərovanın elmi fəaliyyətini səciyyələndirir.

Onun kitab və məqalələrinin mühüm hissəsi ömrü boyu yaradıcılığına pərəstiş etdiyi ölməz sənətkar Üzeyir Hacıbəyliyə, onun parlaq şəxsiyyətinə həsr edilmişdir. Moskvada və Bakıda nəşr olunmuş kitablarda Səfərova ilk dəfə olaraq dahi bəstəkarın yaradıcılığının nəzəri və estetik əsaslarını tədqiq etmiş, musiqi estetik konsepsiyasının mahiyyətini açıqlamış, bəstəkarın elmi və musiqi irsini müxtəlif problemlər baxımından təhlil etmişdir. Alim Üzeyir Hacıbəyli irsinin tədqiqinə həsr etdiyi janr və üslub baxımından müxtəlif sanballı əsərləri ilə Üzeyirşünaslığı əsaslı şəkildə zənginləşdirmiş, dolğunlaşdırmışdır.

Üzeyirbəy yaradıcılığının tədqiqi və təbliği ilə yanaşı daim axtarışlarda olan, qarşısında daha mürəkkəb, daha geniş yaradıcılıq vəzifələri qoyan Z.Sə-

fərova xalqının mədəni keçmişini, klassik irsini, musiqi fikir tarixini öyrənməyə başlayıb, bu məqsədlə qədim məxəzlərə müraciət edib.

Hər hansı fənnin mükəmməl nəzəriyyəsini yaratmaq üçün onun tarixini öyrənmək, köklərini araşdırıb üzə çıxarmaq zəruridir. Tarixi bilmədən, tarixə istinad etmədən, onu tarixlə bağlamadan həmin fənnin nəzəri, estetik, fəlsəfi problemlərini də tədqiq etmək mümkün deyil.

Tarixi musiqişünaslıq elmi qədim mənbələrə – əsrlərdən-əsrlərə, nəsillərdən-nəsillərə keçərək dövrümüzə qədər gəlib çatmış musiqi sənətinin tarixi ilə bağlı, onu açan müxtəlif yazılı və şifahi mənbələrə istinadən yaranıb inkişaf edir. Görkəmli ingilis alimi, tarixçisi R.C.Kollinqvud bununla bağlı demişdir: “tarixçinin vəzifəsi nəyisə ixtira etmək deyil, onun əsas vəzifəsi olanları axtarıb tapmaqdır.” Keçmişin tarixi mənbələri, sənədləri, faktları olmadan hər-hansı bir musiqişünaslıq tədqiqatı da ola ilməz. Bu mənada mənbəşünaslıq hər-hansı bir elmin, o cümlədən də musiqi elminin tarixi aspektlərini araşdırarkən özül, təməlanlamına gəlir.

Qeyd etmək lazımdır ki, uzun illər ərzində bir sıra obyektiv və subyektiv səbəblər üzündən Azərbaycan musiqişünaslığında orta əsrlərin musiqi elmi tarixi, demək olar ki, öyrənilməmişdi və bu sahədə yaranmış böyük boşluq musiqinin ayrı-ayrı sahələri ilə məşğul olan mütəxəssislər qarşısında çətinliklər törədirdi. Azərbaycan musiqi elminin, tarixinin tam mənzərəsini vermək mümkün deyildi. Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Niyazi kimi böyük sənətkarlar öz məruzə və çıxışlarında dəfələrlə bu barədə danışmış və Azərbaycan musiqişünaslığının ən ümdə vəzifələrdən biri kimi vurğulamışdılar. Z.Səfərova bütün yaradıcılığı boyu Azərbaycan musiqi elmi, musiqi tarixi sahəsində apardığı fundamental ciddi tədqiqatları ilə bu boşluğu doldurmuş və Azərbaycan musiqişünaslığının son dərəcə maraqlı və mühüm sahəsi olan Azərbaycanın musiqi elminin tarixini yaratmışdır.

Azərbaycanın musiqi tarixi sahəsindəki tədqiqatları Z.Səfərovanı orta əsrlər və daha sonrakı dövrlərdə yaranmış qədim məxəzlərin araşdırılmasına, o dövrlərdə yaşayıb yaradan alimlərimizin həyat və yaradıcılığına, elmi irslərinə müraciət etməyə sövq etmişdir. Tədqiqatçının bu baxımdan həyata keçirdiyi ilk layihə Mir Möhsün Nəvvabın “Vüzuhül ərqam” risaləsi idi. Z.Səfərova Azərbaycan musiqişünaslığında mənbəşünaslığın əsasını qoyaraq, ilk dəfə olaraq XIX əsr alimi Mir Möhsün Nəvvabın “Vüzuhül ərqam” risaləsini işləyib, nəşrə hazırlamış və 1989-cu ildə Ön söz və elmi şərhlərini verərək “Elm” nəşriyyatında çap etdirmişdir. Ön sözdə Z.Səfərova alim,

şair, rəssam və musiqişünas, ensiklopedik biliyə malik olan Nəvvabın qısa, lakonik, lakin çox iti və hərtərəfli portretini yaratmışdır. Burada Nəvvabın yaşadığı dövr, mühit, onun həyatı, maraq dairəsi, çoxsahəli fəaliyyəti və yaradıcılığı müfəssəl nəzərdən keçirilmişdir. Səfərova alimin “Vüzühül-ərqam” risaləsini təhlil edərək göstərir ki, bu risalə orta əsr risalələrindən fərqlənir və daha çox təcrübi məqsədə qulluq edir. Lakin buna baxmayaraq, risalədə muğamlar və onların şöbələrinə həsr edilmiş nəzəri hissələr də var ki, burada muğamların emosional təsiri, musiqi və mətn, musiqi və təbabət kimi estetik və nəzəri problemlər açıqlanır. Qeyd etmək lazımdır ki, görkəmli musiqişünasın yaradıcılığına həsr etdiyi kitabçanı Z.Səfərova hələ 1983-cü ildə çap etdirmişdi ki, bu da XIX əsr mütəfəkkiri haqqında meydana çıxan ilk tədqiqat idi. “Vüzuhül-ərqam” risaləsində qaldırılan məsələlər maraqlı və qiymətli. Müəllif bu məsələləri bəzən dini haşiyəyə alır. Bu dini haşiyə isə M.M.Nəvvaba əsas niyyətinə, məqsədinə nail olmaq üçün lazım olan bir vasitə idi. Onun əsas məqsədi isə özünün qeyd etdiyi kimi, millətinin, xalqının savadlanması və musiqi elminin inkişafı idi”, – yazan Z.Səfərova Mir Möhsün Nəvvabın “Vüzuhül-ərqam” risaləsini yalnız Azərbaycanın deyil, ümumən Yaxın və Orta Şərq xalqlarının muğam sənətinin və ifaçılığının vacib məsələlərini araşdıran əsər kimi musiqi tariximizdə dəyərləndirmişdir. Risalənin böyük hissəsi muğamlar və onların quruluşuna həsr edilmişdir ki, tədqiqatçı bunlarla bağlı verilən çoxsaylı cədvəlləri də diqqətdən kənarda qoymamış, onların açımını təqdim etmişdir.

Bundan sonra Azərbaycanın musiqi elmi ilə bağlı axtarışları Z.Səfərovanı XIII yüzilliyin görkəmli şəxsiyyəti, Azərbaycanın mütəfəkkir alimi Səfiyyəddin Urməvinin elmi irsinə yönəldir. Musiqişünasın 1995-ci ildə çap etdirdiyi «Səfiyyəddin Urməvi» monoqrafiyası Azərbaycan ictimaiyyəti, musiqi aləmi üçün əlamətdar hadisə oldu. Dövrünün qabaqcıl incəsənət və elm xadimlərindən olan Urməvinin çoxsahəli yaradıcı həyatını qələmə alan Z.Səfərova öz xalqına növbəti hədiyyəsini bəxş etdi. O, Urməvinin «Kitabül Ədvar» və «Şərəfiyyə» risalələrini ilk dəfə olaraq ərəbcədən tərcümədə (şərqşünas-alim T.Həsənovun tərcüməsində) tədqiq, təhlil etmiş, ümumiləşdirmiş, nəzəri nəticələr çıxarmış və alimin yaşadığı dövrün tam mənzərəsini yaratmağa nail olmuşdur. Bu tədqiqat Azərbaycan musiqi elminin müəyyən dövrü haqqında ilk ümumiləşdirici əsərdir. Kitabda Səfiyyəddin Urməvi məşhur alim, filosof, “Sistemçilik məktəbinin” banisi, görkəmli bəstəkar, virtuoz ifaçı, “müğni” və “nüzhə” musiqi alətlərinin yaradıcısı kimi təqdim edilmişdir. Z.Səfərova

S.Urməvinin elmi irsinin ümumi xasiyyətnaməsini vermiş, risalələrdə qoyulmuş nəzəri, estetik problemləri araşdırmış, dünya musiqi tarixində oynadığı rolunu müəyyənləşdirmiş və Azərbaycan musiqişünaslığında onun yaradıcılığını təməl daşı, bünövrə kimi qiymətləndirmişdir. Əsərdə Urməvinin apardığı nəzəri tədqiqatlar nəticəsində əldə etdiyi elmi-təcrübi nəticələr üzə çıxarılmışdır. Z.Səfərova böyük alimin səs sisteminin nizamlanmasına gətirdiyi yenilikləri, onun dissonantlıq nəzəriyyəsini, “ıqə” ritm nəzəriyyəsini, musiqidə nisbilik, ahənglik, harmoniya, uyumluluq konsepsiyasını və digər mühüm nəzəri məqamları ardıcıl tədqiq etmiş və nəticədə Urməvi yaradıcılığının nəinki Azərbaycan, habelə bütün Orta və Yaxın Şərq musiqi nəzəriyyəsinin və mədəniyyətinin inkişafında mühüm dövr olduğunu və Urməvidən sonra gələn ərəb, fars, türkdilli müəlliflərin, demək olar ki, hamısının onun sələfləri olduğunu vurğulamışdır.

Ud alətinin mahir ifaçısı olan Səfiyəddin bu aləti təkmilləşdirmiş və zənginləşdirmişdi. Səfiyəddin iki gözəl alətin ixtiraçısı olmuşdur. Onlardan biri “Ənnüzhət” və ya “Nüzhə” (Əyləncə) adlanan qanuna bənzər musiqi aləti, ikincisi isə “Əlmüğənnə” və ya “Müğni” (Sövt verən) adlanan qövsi uddur. Maraqlıdır ki, Nüzhə aləti mərhum professor Məcnun Kərimi tərəfindən məhz Zemfira xanımın “Səfiyəddin Urməvi” kitabında verdiyi ətraflı məlumatla əsasən bərpa edilmişdir.

Zemfira xanımın müraciət etdiyi növbəti görkəmli sima “Sistemçilik məktəbinin” parlaq davamçısı olan Əbdülqadir Marağaidir. 1997-ci ildə onun, XIV-XV əsrlərin böyük musiqişünas alimi, bəstəkarı, şairi, ifaçısı, xəttatı Marağainin həyatı, dövrü, elmə gətirdiyi yenilikləri, musiqisi və şeirlərinin təhlilinə həsr edilmiş “Əbdülqadir Marağai” kitabı nəşr edildi. Kitabda alimin Urməvidən sonra elmə gətirdiyi yeniliklər açıqlanmış, musiqi əsərləri təhlil edilmişdir. Belə ki, Marağainin risalələrində ilk dəfə olaraq 24 şöbənin quruluşu və səs qatari, o dövrün musiqi forma və janrlarının xasiyyətnaməsi verilmiş, “ıqə” ritm nəzəriyyəsi ifadə edilmişdir. Çox önəmlidir ki, bu kitabda ilk dəfə olaraq Marağainin musiqi əsərləri təqdim edilmiş, onların mətn və melodiyları təhlil edilmişdir ki, bu da Azərbaycan musiqişünaslığı üçün yeni səhifədir.

Qeyd edək ki, Səfiyəddin Urməvidən fərqli olaraq Əbdülqadir Marağainin elmi əsərləri, risalələri ilə yanaşı, bu gün qonşu Türkiyədə bəstəkarın musiqisi də səslənir və yaşayır. Z.Səfərova 1990-cı illərdə Türkiyədən Əbdülqadir Marağainin bir sıra musiqi əsərlərinin notlarını və disklərini gətirmişdi. 1993-cü ildə ilk dəfə Azərbaycan televiziyasında Əbdülqadir Marağainin bu musiqi əsərləri

musiqişünasın Səfiyyəddin Urməvi və Əbdülqadir Marağaiyə həsr etdiyi verilişində, onun Bakıya gətirdiyi diskərdən səsləndirilmişdi. Demək olar ki, elə o vaxtdan da həmin musiqi əsərlərinin bir neçəsi S.Urməvi adına “Qədim musiqi alətləri ansamblı”nın repertuarına daxil edildi.

2006-cı ildə Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə «Muğam layihəsi» çərçivəsində Urməvinin «Kitabül-ədvar» və «Şərəfiyyə», Fətullah Şirvaninin «Musiqi məcəlləsi» risalələri nəfis tərtibatda nəşr edildi. Bu nəşrdə risalələri AMEA-nın Əlyazmaları İnstitutunun elmi işçiləri M.Payızov, M.Əzizov və Ə.Əmirəhmədov ərəb dilindən tərcümə etmişlər. Kitabların ixtisas redaktoru, ön söz və elmi şərhlərinin müəllifi də Z.Səfərova olmuşdur. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Zemfira xanım risalələrin tərcüməsi prosesində də şərqşünaslarla birgə işləmiş, lazımı məqamlarda spesifik musiqi terminologiyasına dair izahatlar vermişdir. Belə müştərək iş təcrübəsi bütün dünya miqyasında qəbul olunmuşdur. Belə ki, nümunə kimi Ə.Caminin “Musiqi haqqında” risaləsini gətirə bilərik. Bu risalənin də tərcümə və tədqiqində görkəmli alimlər şərqşünas Boldırev və musiqişünas V.Belyayev birgə fəaliyyət göstərmişlər.

Beləliklə, Z.Səfərovanın bu dəfə müraciət etdiyi qiymətli tarixi məxəz Fətullah Şirvaninin “Musiqi məcəlləsi” risaləsi idi. Kitaba yazılmış Ön sözdə o, Fətullah Şirvaninin həyatı, dövrü, elmi irsi barədə məlumat verir, alimin kəlam, təfsir, astronomiya, riyaziyyata dair əsərlərinin siyahısını təqdim edir.

Z.Səfərova Fətullah Şirvaninin musiqi haqqında məlum olan yeganə risaləsi, “Musiqi məcəlləsi” əsəri ilə bağlı qısa izahat verir. Risaləyə yazılmış şərhlərdə Fətullah Şirvaninin məqsədi belə qələmə alınmışdır: “Şirvaninin məqsədi və qayəsi ortaya yeni musiqi nəzəriyyəsi qoymaq, kəşflər və ixtiralar etmək, yeni musiqi alətləri, ritmləri yaratmaq deyildi. F.Şirvaninin məqsədi özündən əvvəl gələn görkəmli sələflərinin əsərlərinə istinad edərək, sistemləşdirilmiş qanunlar külliyyatı və toplusunu yaratmaq idi. Lakin buna baxmayaraq, Fətullah Şirvaninin elmi əsəri qiymətli orta əsr qaynağı kimi neçə-neçə tədqiqatın yaranmasına səbəb olacaq və respublikamızda çoxşaxəli muğam layihəsinin uğurla həyata keçməsinə kömək edəcəkdir.”

Bütün ömrü boyu yaradıcılığını sevə-sevə tədqiq etdiyi dahi Ü.Hacıbəylinin musiqi və elmi irsi də daim alimin diqqət mərkəzində olub, müxtəlif baxış bucaqlarından əsaslı tədqiq edilib. Azərbaycanın musiqisini, sənətini vətəmindən kənarlarda da fəal təbliğ edən Z.Səfərova Tehrandə keçirilən beynəlxalq konqresdə «Səfiyyəddin Urməvinin «Kitabül-ədvar» risaləsi ilə Üzeyir

Hacıbəylinin «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları» kitabının müqayisəli təhlili» adlı məruzə ilə çıxış etmişdir. O, hər iki alimin elmi əsərlərini mənbəşünaslıq prinsipləri əsasında araşdırarkən belə bir fikrə gəlmişdir ki, Səfiyəddin Urməvinin elmi irsinə yaxşı bələd olan Üzeyir Hacıbəylinin «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları» kitabında, xüsusilə də məqam sistemi nəzəriyyəsində, onun «Kitabül-Ədvar» əsərinin təsiri böyükdür. Üzeyir bəyin xalq musiqisinin əsasları kitabı qaldırılan və həll edilən məsələlərə görə, quruluşuna görə «Kitabül-Ədvar» risaləsinə yaxındır. Bu əsər Urməvinin risaləsinin elmi müddəalarını yeni dövrdə, müasir Azərbaycan musiqi elminin tələblərinə cavab verən səviyyədə davam etdirmişdir. Bu deyilənləri əsas tutaraq Zemfira xanım «Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları»-nı yeni dövrün risaləsi adlandırmışdır.

Mənbəşünaslıq sahəsində həyata keçirdiyi ən mühüm, gərəkli layihələrindən biri də dahi Ü.Hacıbəylinin musiqi irsinin nəşridir. Yüksək professionalığı, tələbkərlığı, hər bir işə xüsusi məsuliyyətlə yanaşmağı ilə seçilən Zemfira xanım Ü.Hacıbəylinin musiqi irsinin akademik nəşrinin («Leyli və Məcnun» operasının partiturası – I-ci cild, klaviri – II-ci cild; «Koroğlu» operasının partiturası – 3 kitabdan ibarət III-cü cild.) bütün əziyyətini boynuna götürmüş, əsərlərin ilk dəfə tənqidi mətnlərinin hazırlanması işinə rəhbərlik etmiş, külliyyatın işıq üzü görən beş kitabdan ibarət üç cildinə Ön söz və elmi şərhlər yazmışdır. Əsərlərin yaranma və ifa tarixinə, musiqi dilinin, ədəbi-bədii mətn əsasının dərin təhlilinə həsr edilmiş bu şərhlərdə müəllif nadir arxiv sənədlərindən, məktublardan, tarixi əhəmiyyət kəsb edən xatirələrdən geniş istifadə etmişdir. Nəticədə hər iki əsərin səhnə həyatının maraqlı tarixçəsi işıqlandırılmışdır.

Haqqında danışılan bütün bu əsərlərdə elmi-tədqiqat prosesinin musiqi-nəzəri, estetik, fəlsəfi, təcrübi yönləri üzvi şəkildə bir-biriylə əlaqəyə girmiş, bir-birini tamamlamışdır. Son dərəcə əhəmiyyətlidir ki, tədqiqat prosesində musiqişünas mənbəşünaslığın elmi prinsiplərinə uyğun ilk dəfə olaraq bu unikal elmi risalələrin və onların müxtəlif nüsxələrinin xarici ölkələrin kitabxana və arxivlərindən toplanması, tərcüməsi, şərhilə bağlı, həmin mənbələrin saxlandığı kitabxanalar və şəxsi kolleksiyalar barədə ətraflı məlumat vermişdir. Risalələrdə musiqi nəzəriyyəsinin, musiqi estetik fikrinin, demək olar ki, bütün problemləri tədqiq və təhlilə cəlb olunmuşdur. Səs (nəqamə), məqam, intervallar və onların münasibətləri, metr-ritmika, dissonantlığın səbəbləri, muğamlarda paralellik və transpozisiya, muğam dairələri, ladların və mu-

ğamların emosional təsiri, musiqi və mətnin qarşılıqlı əlaqəsi və s. kimi problemlərə dair verilən hər bir yeni tarixi informasiya musiqişünaslığımızda çevriliş mənasını ala bilər.

Z.Səfərovanın mənbəşünaslıq sahəsində apardığı qızğın və məqsədyönlü elmi axtarışları, gərgin tədqiqatları «Azərbaycanın musiqi elmi (XIII-XX əsrlər)» kimi fundamental bir əsərin yaranması ilə zirvəyə çatmışdır. Məhz orta əsr və sonrakı dövr alimlərinin elmi irslərinin tədqiqi və təhlili alimə Azərbaycanın musiqi eliminin tədqiq olunan dövrünün tam və hərtərəfli mənzərəsini yaratmağa imkan verdi, bu sahədə aparılacaq yeni tədqiqatlara geniş yol açdı, onlar üçün tarixi, nəzəri, metodoloji təməl oldu. Bu monoqrafiya ilə Z.Səfərova 7-8 əsrlik musiqi elminin inkişaf yolunu tədqiq etmiş, unikal mənbələrin təhlili nəticəsində əldə etdiyi musiqi-nəzəri ümumiləşdirmələrə, elmi faktlara əsaslanaraq Şərq musiqisinin musiqi-estetik, fəlsəfi fikrinin ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycan musiqi elminin tarixini yaratmışdır. Təkcə Azərbaycanda deyil, bir çox ölkələrdə böyük marağa səbəb olan, əks-səda doğuran bu kitab haqda çoxlu rəy çıxmış, türk musiqişünası Süleyman Şenel isə əsəri təkcə Şərq və türk dünyası üçün deyil, bütün «dünya musiqişünaslığı üçün qazanc» kimi yüksək qiymətləndirmişdir.

Burada bir haşiyə çıxmaq istərdim. “Azərbaycanın musiqi elmi” əsərinin işıq üzü gördüyü günlərdə bütün Azərbaycan ictimaiyyəti, elm və mədəniyyət xadimləri kitabla bağlı alqış dolu fikirlərini, rəylərini müxtəlif elmi məclislərdə, mətbuat səhifələrində bildirdilər. Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, professor L.V.Karagışeva da öz rəyini təqdim etmişdi: “Son dərəcə əhəmiyyətlidir ki, Urməvidən başlayaraq, Marağaidən Nəvvabə qədər Azərbaycan musiqi elminin əsaslarını qoymuş sonrakı məşhur nəzəriyyəçilərin əsərlərini də araşdıraraq, Urməvi xələflərinin yaşadıkları tarixi-mədəni mühitə əsaslanaraq Zemfira Səfərova bizim böyük müasirimiz Üzeyir Hacıbəylinin bu xələfləriylə dərin əlaqələrini və elmi kəşflərinin davamlılığını dəlillərlə sübuta yetirir və bununla da musiqi haqqında Azərbaycan elmi-estetik fikrini ümumi Yaxın Şərq inkişaf prosesinə daxil edir”.

Lakin proses bununla bitmədi... Z.Səfərovanın Azərbaycanın musiqi elminin tarixi ilə bağlı fundamental araşdırmaları 2012-ci ildə nəşr edilmiş, AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi şöbəsində, Z.Səfərovanın məsul redaktorluğu ilə hazırlanmış “Azərbaycanın musiqi tarixi” (I cild) kitabının da, demək olar ki, əsasını təşkil edir. S.Urməvinin, Ə.Marağainin, F.Şirvaninin, M.M.Nəvvabın və digər musiqi alim-

lərinin elmi irslərinin, həyat və yaradıcılıqlarının icmalını Zemfira xanım mənbəşünaslıq elmi axtarışlarının nəticələrinə əsaslanaraq yazmışdır. Beləliklə, uzun illərdən bəri nəşri gözlənilən “Azərbaycanın musiqi tarixi”nin akademik nəşrinin işıq üzü görməsinə mane olan “ağ ləkələr” məhz bu qədim məxəzlərin üzə çıxarılması, öyrənilməsi, təhlili nəticəsində silinmişdir. Son dərəcə önəmlidir ki, 2013-cü ildə “Azərbaycanın musiqi elmi”, 2014-cü ildə isə “Azərbaycan musiqi tarixi” kitabları rus dilində nəşr edildi. Bu da Azərbaycan musiqisi, Azərbaycan musiqi tarixi ilə bağlı zəngin biliklərin daha geniş oxucu auditoriyası tərəfindən mənimsənilməsinə geniş imkanlar açdı.

Bütün ömrünü doğma xalqının mədəni irsinin, musiqi fikrinin, tarixinin öyrənilməsinə həsr edən Z.Səfərovanın tədqiqatlarını Azərbaycan musiqi elminin, musiqi fikir tarixinin yüksək nailiyyəti kimi qiymətləndirmək lazımdır. Hər xalqın musiqi tarixi onun mənəvi dünyasının, milli bədii təfəkkürünün tarixidir. Onun hər mərhələsi, bu mərhələləri təmsil edən hər klassiki – xalqın tarixini, mədəniyyətini öyrəniş dərk etmək üçün zəngin xəzinədir. Z.Səfərova əsrlərin qaranlığından bu xəzinəni çıxarıb yenidən xalqın istifadəsinə vermək kimi çox müqəddəs, ağır, məsul bir işin öhdəsindən həqiqi peşəkarlıqla gəlmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Səfərova Z. Mir Möhsün Nəvvab. – Bakı: Yazıçı, 1983
2. Səfərova Z. Səfiyəddin Urməvi . – Bakı: Ergün, 1995
3. Səfərova Z. Azərbaycanın musiqi elmi (XIII-XX əsrlər). – Bakı: Elm, 1998
4. Dadaşzadə Z. Ənənələri yaşadan alim // Musiqi dünyası. – 2000. – №3-4

Açarsözlər: Z.Səfərova, S.Urməvi, Ə.Marağai, M.M.Nəvvab, Ü.Hacıbəyli, musiqi elmi, mənbəşünaslıq, musiqi nəzəriyyəsi, musiqi estetik fikir.

Улькр Талыбзаде (Азербайджан)

Исследование древних источников в научном творчестве

З.Сафаровой

Статья посвящена исследованию научной деятельности известного музыковеда, члена-корреспондента НАН Азербайджана, профессора Земфиры Сафаровой. З.Сафарова представлена в статье как ученый, заложивший основы источниковедения в азербайджанской музыкальной науке. З.Сафарова впервые исследовала в переводе с оригинала научное

наследие средневековых мыслителей С. Урмави, Ф. Ширвани, а также ученого XIX в. М.М. Навваба, теоретические и эстетические основы творчества У. Гаджибейли. Вершиной научных исследований З. Сафаровой в области источниковедения явился фундаментальный труд под названием «Музыкальная наука Азербайджана (XIII-XIX вв.)».

Ключевые слова: З. Сафарова, С. Урмави, А. Марагаи, М.М. Навваб, У. Гаджибейли, музыкальная наука, источниковедение, теория музыки, музыкально-эстетическая мысль.

Ulker Talibzade (Azerbaijan)

Research of ancient sources in academic work of Z. Safarova

The article explores the academic work of the renowned musicologist and member of the Azerbaijani National Academy of Sciences, Professor Zemfira Safarova. The article presents her as a scholar who has laid the foundations of the source study in the Azerbaijani musical science. Z. Safarova was the first researcher to analyze the academic heritage translated from the original sources of the prominent thinkers of the Middle Ages S. Urmavi, F. Shirvani as well as the XIX century scholar M. M. Navvab, the theoretical and aesthetical origins of the work of U. Hajibayli. The most critical milestone of the scholarly explorations of Zemfira Safarova in the field of source study is the fundamental study entitled “The musical science of Azerbaijan (XIII-XIX centuries)”.

Keywords: Z. Safarova, S. Urmavi, A. Maragayi, M. M. Navvab, U. Hajibayli, musical science, source study, musical theory, musical aesthetic thinking.